

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-136>

УДК 330.341.1.65

Терлецька Ю.О., Балан А.А., Кузьмук Н.Я.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Анотація. У статті досліджено інноваційні технології як інструмент антикризового управління підприємствами в умовах економічної нестабільності. Визначено роль інновацій у забезпеченні розвитку суб'єктів господарювання та обґрунтовано доцільність застосування інновацій у процесі антикризового управління підприємствами. Акцентовано увагу на необхідності застосування антикризової програми в умовах інноваційного шляху розвитку суб'єктів господарювання. Обґрунтовано напрями реалізації інноваційних антикризових заходів на підприємствах олійно-жирового комплексу.

Ключові слова: інноваційні технології, антикризове управління, антикризова програма, інноваційні антикризові заходи, активізація інноваційної діяльності.

Terletska Yuliia, Balan Alona, Kuzmuk Nataliia
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

INNOVATIVE TECHNOLOGIES AS AN ELEMENT OF CRISIS MANAGEMENT OF AN OIL AND FAT COMPLEX OF THE ENTITIES IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY

Summary. In article innovative technologies as the instrument of crisis management of the entities in the conditions of economic instability are researched. The role of innovations in ensuring the development of business entities is determined and the expediency of application of innovations in the process of crisis management of enterprises is analyzed. The attention is focused on the feasibility of using the anti-crisis program in the context of the innovative way of development of business entities. The directions of realization of innovative anti-crisis measures at the enterprises of oil-fat complex are proved.

Keywords: innovative technologies, crisis management, anti-crisis program, innovative anti-crisis measures, activation of innovation activity.

Постановка проблеми. На сучасному етапі функціонування підприємств олійно-жирового комплексу важливу роль у забезпеченні їхнього економічного зростання відіграє інноваційний розвиток. Практичний досвід свідчить про те, що суб'єкти господарювання, які здатні створювати новації та застосовувати їх у виробництві нових товарів або послуг, необхідних споживачам, здобувають стійкі конкурентні переваги, що надають їм можливість успішно розвиватися на ринку, не зважаючи на загострення кризових явищ в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впливу інноваційної діяльності на розвиток суб'єктів господарювання знайшла своє відображення у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених: Ф. Агійона, С. Ільєнкової, П. Завліна, О. Казанцева, М. Кондратьєва, А. Кляйнкнехта, Я. Кука, Р. Купера, П. Майерса, Х. Менша, К. Опшенлендера, О. Пригожина, П. Ромера, Б. Санто, Р. Солоу, Б. Твісса, М. Хаммера, П. Хоувітта, К. Фрімена, Й. Шумпетера та інших.

Розвиток теорії та практики, пов'язаних із концептуальними положеннями антикризового управління, висвітлені у працях А. Балашова, Р. Біловол, І. Бланка, Ф. Важинського, А. Журавської, О. Коваленко, Л. Лігоненко, Л. Ситника, О. Терещенка, Е. Уткіна, В. Чернишова. Разом з тим, потребує подальшого дослідження проблема доцільності застосування інноваційних технологій у процесі антикризового управління підприємством.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Низький рівень інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання свідчить про відсутність чіткого механізму управління інноваційним розвитком, пасивність практичних дій керівництва у цьому напрямку, що негативно впливає на результативність інноваційної діяльності та ефективність функціонування підприємств в цілому. В умовах невизначеності інструментарію оцінки результатів інноваційних змін своєчасне діагностування негативних кризових тенденцій та наслідків ухвалення стратегічних рішень на підприємстві є проблематичним. Тому перед науковцями та практиками постають завдання пошуку нових підходів до антикризового управління інноваційним розвитком у всіх функціонально-структурних елементах підприємства, ефективних та адаптованих до кризових умов, спроможних не лише стабілізувати фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання, але й підвищити його інвестиційну привабливість у майбутньому.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування підходів до активізації інноваційної діяльності у процесі антикризового управління суб'єктами господарювання олійно-жирового комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ринковій економіці, з огляду на циклічність організаційного розвитку, успішно функціонують лише ті суб'єкти господарювання, які здатні створювати нові знання та застосовувати їх у процесі виробництва нових товарів та послуг, необхідних споживачам, ефективно реалізову-

ють інноваційний процес, здобувають стійкі конкурентні переваги, забезпечуючи цим високий рівень власної конкурентоспроможності.

Створення, впровадження та поширення інновацій є основою інноваційного процесу в організації, що являє собою перетворення наукового знання, наукових ідей та винаходів у нововведення. Джерела, що спричиняють інноваційні процеси в організаціях, можуть бути як внутрішніми (потреби організації, зумовлені недоліками в її діяльності; схильність керівництва організації до змін; внутрішньоорганізаційні дослідження та розробки; непередбачені події всередині організації; підприємницькі здібності власника або менеджерів та їх незадоволеність поточним станом функціонування організації), так і зовнішніми (новітні досягнення науки і техніки; економічні та демографічні зміни; зміна суспільних та індивідуальних цінностей; міжнародні інтеграційні процеси; придбання патентів тощо).

Лише незначна кількість вітчизняних підприємств (12,5%) є генераторами науково-технічних знань, а отже, може бути охарактеризована як організації-новатори. 55% підприємств фактично є імітаторами та можуть бути віднесені до однієї з трьох груп організацій: ранні реципієнти, рання більшість, відстаючі. Решта суб'єктів господарювання є неорієнтованими на інноваційний розвиток організаціями, що, насамперед, зумовлено не лише відсутністю у них необхідного для ефективної реалізації інноваційного процесу інтелектуального капіталу та інноваційного потенціалу, але й реальних можливостей щодо їхнього подальшого розвитку на перспективу.

В умовах загострення кризових процесів у національній економіці першочерговими завданнями, які постають перед сучасними суб'єктами господарювання, є забезпечення стабільного функціонування та зміцнення власних позицій на ринку шляхом завчасного виявлення та запобігання кризовим тенденціям розвитку, що реалізуються шляхом впровадження на підприємствах системи антикризового управління. Антикризове управління являє собою процес попередження чи подолання кризи, що відповідає меті підприємства та об'єктивним тенденціям його розвитку [8, с. 40].

Запровадження системи антикризового управління на підприємстві має на меті здійснення таких заходів:

- діагностики процесів і тенденцій, що призводять до кризових ситуацій;
- прогнозування виникнення, розвитку та імовірних наслідків кризових ситуацій;
- здійснення антикризового супроводження (виявлення процесів та тенденцій, що призводять чи можуть призвести до кризових ситуацій);
- проведення завчасної підготовки на випадок виникнення надзвичайних ситуацій (антикризова профілактика);
- організації і координації ефективних дій з метою знешкодження надзвичайних кризових ситуацій та їхніх наслідків;
- мінімізації негативних наслідків кризи.

Необхідним елементом антикризового управління підприємством є інновації. На сучасному етапі існує значна кількість різних видів інновацій, проте для антикризового управління, найва-

гомішими з них є продуктові, процесні та реорганізаційні інновації.

Використання інновацій в антикризовому управлінні спроможне не лише зменшити витрати та підвищити якість роботи, а й створює базис для подальшого інноваційного розвитку суб'єкта господарювання. Основним завданням антикризового управління є комплексна стабілізація фінансового стану підприємства у короткостроковий період за рахунок фокусування на двох напрямках: скорочення статей витрат і збільшення прибутку для подальшого розвитку суб'єкта господарювання. Найбільш доцільними для впровадження слід вважати продуктові інновації, оскільки вони не потребують значних капіталовкладень та можуть бути відносно швидко реалізовані у процесі здійснення виробничо-господарської діяльності підприємствами олійно-жирового комплексу України.

Олійно-жирова галузь є однією з провідних та мобільних галузей агропромислового комплексу України. Модернізація обладнання, використання сучасних ресурсозберігаючих технологій, широкий асортимент продукції, високий рівень конкурентоспроможності, значна інвестиційна привабливість та експортна орієнтація галузі – риси, які характеризують внесок даної галузі у вітчизняну економіку. Олійно-жирову галузь України формують понад 1,2 тис. підприємств, однак на дев'ять найбільших компаній у 2017 році припадало 85% виробництва олії соняшникової нерафінованої, 66% виробництва олії соняшникової рафінованої та 82% виробництва маргаринової продукції від відповідних обсягів їхнього загального виробництва в Україні.

Найбільші підприємства олійно-жирової галузі України входять до складу асоціації «Укролія-пром». Підприємства цієї асоціації виробляють понад 90% вітчизняного виробництва рослинних олій, 40% виробництва майонезу, 80% виробництва маргаринової продукції. Україна здійснює постачання олії до 90 країн світу. На світових ринках основними споживачами її продукції стали країни Близького Сходу, ЄС, СНД, Африки, а також Китай та Індія [5].

Досягнення таких показників діяльності стало можливим завдяки наявності в Україні потужної сировинної бази для виробництва олійної продукції та ефективній протекціоністській політиці держави, спрямованій на підтримку діяльності підприємств олійно-жирового комплексу, в т.ч. і ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат».

Приватне акціонерне товариство «Чернівецький олійно-жировий комбінат» входить до складу виробничого комплексу промислової групи «Віойл», яка складається з Вінницького та Чернівецького олійно-жирових комбінатів. ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» є монополістом з виробництва соняшникової олії у Чернівецькій області. Динаміка показників результативності функціонування ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» на ринку виробників олійно-жирової продукції свідчить про те, що чистий дохід від реалізації продукції у 2017 році збільшився у порівнянні з 2016 роком на 3,37% і склав у поточному році 172594 тис. грн. Таку динаміку вказаного показника можна пояснити зростанням статей витрат на виробництво

продукції та її реалізацію у звітному періоді. Собівартість реалізованої продукції досліджуваного суб'єкта господарювання у 2017 році зросла на 6,3% і склала 176828 тис. грн. (102% від чистого доходу від реалізації продукції). Матеріальні витрати ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» збільшилися на 89,01% (50198 тис. грн); витрати на оплату праці зросли на 18% і становлять, відповідно, 38606 тис. грн.; адміністративні витрати зросли на 8,92%, і складають 17057 тис. грн.; витрати на збут у 2017 році збільшилися на 8,37% (10322 тис. грн) порівняно з 2016 роком [7].

Комплексна діагностика кризового стану та загрози банкрутства суб'єкта господарювання являє собою поетапну систему оцінювання, яка складається з чітко виважених шляхів, конкретного економічного сценарію, детального дослідження за складовими елементами фінансово-економічного розвитку підприємства в розрізі певного періоду часу, а також обов'язкового проведення діагностики діяльності ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» в межах ринкового конкурентного середовища. Проведена діагностика ризику настання кризового стану та загрози банкрутства в діяльності ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат», дозволила зробити висновок про те, що ймовірність їх настання за методиками Бівера, Спрінгейта та Ліса є цілком можливими та реальними найближчим часом, оскільки всі значення розрахункових показників за дослідженими моделями знаходяться за межами нормативних значень.

Передумовою для організаційного забезпечення антикризової програми досліджуваного підприємства є сприяння подальшому розвитку ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» на інноваційній основі. Цей факт викликаний тим, що підприємство, перебуваючи у кризовому стані поза залежністю від подальшої його динаміки, вичерпало наявні у нього традиційні можливості стабілізації та покращення ситуації, тобто виявилася низка суперечностей у здійсненні господарських процесів економічного, соціального, технологічного та організаційного характеру. Для подолання суперечностей забезпечення подальшого динамічного зростання і функціонування ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» доцільно скористатися переважно інноваційними антикризовими заходами – системою інноваційних стратегій, спрямованих на зміцнення поточного стану суб'єкта господарювання і формування підґрунтя довгострокової стійкості.

У ринкових умовах для стабільного існування підприємства необхідним є створення такої системи управління, яка чітко реагувала б на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища, розвиток і конкурентоспроможність партнерів, створення оптимальних трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, своєчасне ухвалення управлінських рішень оперативного і стратегічного значення. Саме з метою запобігання кризового стану ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» слід сформувати відповідну та адекватну реальним соціально-економічним процесам систему попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємства, яка формує здатність промислового виробництва до функціонування в умовах підвищеного ризику та загроз.

Основними заходами подолання кризи на ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» є наступне: скорочення витрат, підвищення прибутковості, збільшення грошових надходжень та підвищення продуктивності. Крім того, комплекс превентивних заходів та методик запобігання банкрутству підприємства включає систематичний та безперервний моніторинг виробничо-господарської діяльності підприємства в динаміці змін; порівняльний аналіз та аудит результатів діяльності суб'єкта господарювання за 3-5 років; проведення дискримінантного мультиплікативного аналізу з використанням різних методик прогнозування та визначення ймовірності банкрутства підприємства; рейтингове оцінювання діяльності ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» у галузі.

Олійно-жировий комплекс є потужним та стратегічно важливим промисловим сектором економіки України, основною метою якого є збільшення якісних і кількісних показників продукції в умовах нестійкого конкурентного середовища. Однак, виробництво конкурентоспроможної олійно-жирової продукції можливе лише на основі впровадження сучасних новітніх технологій та постійної активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. З метою досягнення ефективності діяльності підприємств олійно-жирового комплексу необхідним є здійснення інноваційних перетворень, які підвищать сприйнятливості суб'єктів господарської діяльності до інноваційних технологій.

Ефективна інноваційна діяльність забезпечує зростання прибутку, що дає можливість підприємствам швидко реагувати на зміну ринкового середовища з метою виробництва конкурентоспроможної олійно-жирової продукції. Одним із пріоритетних інноваційних напрямків на ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» є одержання безлузгового ядра при очищенні насіння соняшнику. Одержана таким способом олія не потребує рафінації, має підвищену стійкість при зберіганні, низьке кислотне число та не втрачає природний вітамінний компонент. Спектр використання такої олії є досить поширеним: вона може застосовуватися для приготування їжі для дорослих, у дитячому харчуванні, у лікувально-профілактичних цілях для регулювання обміну речовин, підвищення стійкості організму до інфекцій. Крім того, спосіб одержання безлузгового ядра, дозволяє отримати харчову макуху, що може бути корисними добавками до хлібобулочних виробів, ковбас, оскільки макуха є носієм натурального рослинного білка.

У зв'язку з підвищенням цін на паливно-енергетичні ресурси, ефективним напрямком підвищення конкурентоспроможності ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат» є впровадження енергозберігаючих інноваційних технологій. Одним із пріоритетних напрямків зниження енергетичних ресурсів на досліджуваному підприємстві є використання альтернативних джерел енергії на основі біомаси рослинного походження, а саме – соняшникового лушпиння.

До потенційних інноваційних технологій економічно обґрунтованими до застосування на підприємствах олійно-жирового комплексу є такі заходи інноваційного спрямування, як:

- виробництво олійно-жирової продукції функціонального призначення (наприклад, купажовані олії та жири із збалансованим жирно-кислотним складом, збагачені вітамінами);

- впровадження ресурсозберігаючих технологій (наприклад, технологій з максимальною рекуперацією тепла, ензимних технологій, технологій отримання водню з метану для процесу гідрогенізації жирів);

- виробництво маргаринової та майонезної продукції із вмістом промислових транс-ізомерів жирних кислот згідно вимог ЄС;

- розробка технології виробництва білкових продуктів (наприклад, білкової муки, концентратів) з насіння соняшнику.

Висновки і пропозиції. Отже, на підставі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що з метою збереження лідируючих

позицій на зовнішньому та внутрішньому ринках підприємствам олійно-жирового комплексу необхідно більше уваги приділяти активізації інноваційної діяльності, пошукам нових і удосконалення існуючих способів виробництва олії з орієнтуванням на зниження витрат паливо-енергетичних ресурсів, втрат сировини та олії, контролю якості та безпеки харчових продуктів, які сприятимуть підвищенню якості та випуску олійно-жирової продукції. Реалізація інноваційних технологій як елементу антикризового управління на підприємствах олійно-жирового комплексу дозволить багатством з них значно підвищити продуктивність виробництва, подолати кризові явища, забезпечити прибутковість і конкурентоспроможність продукції та власного потенціалу, а також задовольнити потреби українців у базових продуктах харчування вітчизняного виробництва.

Список літератури:

1. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством : навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2013. 504 с.
2. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент : підручник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2010. 334 с.
3. Командровська В.Є., Кривицька Н.Ю., Домашевська К.І. Інноваційний потенціал підприємства та розвиток його складових у посткризовий період. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2014. Т. 19, Вип. 2(3). С. 148–152.
4. Кравченко Д.І., Харламов П.М. На сторожі стабільності: як інновації допомагають вистояти під час кризи і війни. *Forbes*. 2016. № 5. URL: <http://forbes.net.ua/ua/magazine/forbes/1416355-na-storozhi-stabilnosti-yak-innovaciyidopomagayut-vistoyati-pid-chas-krizi-i-vijni>
5. Офіційний сайт асоціації «Укроліапром». URL: <http://www.ukroilprom.org.ua>
6. Пантелеев М.С., Герашенко І.О., Бережна О.В. Антикризове управління підприємствами агропромислового комплексу. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі*. 2014. № 3. С. 48–56.
7. Публічна статистична звітність ПрАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат».
8. Терлецька Ю.О., Комарницький І.Ф. Антикризове управління підприємством: теорія та практика : навч. посіб. 3-є вид., без змін. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. 248 с.

References:

1. Vasylenko V.O. Antykryzove upravlinnia pidpryiemstvom : navch. posibnyk. Kyiv : TsUL, 2013. 504 s.
2. Illiashenko S.M. Innovatsiyni menedzhment : pidruchnyk. Sumy : VTD «Universytetska knyha», 2010. 334 s.
3. Komandrovskaya V.E., Kryvytska N.Yu., Domashevskaya K.I. Innovatsiyni potentsial pidpryiemstva ta rozvytok yoho skladovykh u postkryzoviy period. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya : Ekonomika*. 2014. T. 19, Vyp. 2(3). S. 148–152.
4. Kravchenko D.I., Kharlamov P.M. Na storozhi stabilnosti: yak innovatsii dopomahaiut vystoiaty pid chas kryzy i viiny. *Forbes*. 2016. № 5. URL: <http://forbes.net.ua/ua/magazine/forbes/1416355-na-storozhi-stabilnosti-yak-innovaciyidopomagayut-vistoyati-pid-chas-krizi-i-vijni>
5. Ofitsiyni sait asotsiatsii «Ukroliiaprom». URL: <http://www.ukroilprom.org.ua>
6. Pantelieiev M.S., Herashchenko I.O., Berezhna O.V. Antykryzove upravlinnia pidpryiemstvamy ahropromyslovoho kompleksu. *Ekonomika ta upravlinnia pidpryiemstvamy mashynobudivnoi haluzi*. 2014. № 3. S. 48–56.
7. Publichna statystychna zvitnist PrAT «Chernivetskyi oliino-zhyrovyy kombinat».
8. Terletska Yu.O., Komarnytskyi I.F. Antykryzove upravlinnia pidpryiemstvom: teoriia ta praktyka : navch. posib. 3-ye vyd., bez zmin. Chernivtsi : Chernivetskyi nats. un-t, 2015. 248 s.